

Šalkauskio gyvosios dvasios sąjūdis

PRAEITYJE IR ATEITYJE

PETRAS V. KISIELIUS, M.D.

S tasys Šalkauskis, nors ir nėra ateitininkijos tėvas ar kūrėjas, dar tebėra ateitininkijos istorijoje žinomiausias jos ideologas bei jos pagrindinės organizacinės struktūros architektas. Stasio Šalkauskio asmenybė svarbi ne tik ateitininkijai, bet ir lietuvių tautos intelektualinei bei kultūrinei praeičiai, kaip Lietuvos XX a. žymiausio katalikų intelektualų vadovo. Trejus metus prieš savo mirtį Šalkauskis pradėjo puoselėti jam pačiam visai naują ir nūdien ateitininkijos primirštą, skirtingą tikėjimo išpažinimo bei religinės veiklos sampratą, kurią jis pavadino „Gyvosios Dvasios Sąjūdžiu“. Šalkauskio bei jo Gyvosios Dvasios pasekėjų unikalus visuomeninis bandymas buvo pakirstas Šalkauskio mirties, kataklizminio II Pasaulinio karo bei komunistinio režimo srauto. Visgi verta nūdien ateitininkijai suprasti, išgildinti Šalkauskio „Gyvosios Dvasios sąjūdžio“ bruožus, ypatybes ir pažvelgti, ar šio lietuvių tautos milžino dvasinio mąstymo kulminacija tebeturi kokio aktualumo ateitininkams bei katalikams, stengiantis suformuluoti ateitininkijos viziją ir nustatyti lietuvių katalikų veiklos strategiją XXI amžiuje.

Idėjinės ir kultūrinės aplinkybės 1938 m.

K ad tinkamai suprastume Šalkauskio „Gyvosios Dvasios sąjūdžio“ sąvoką, verta pažinti 1937–1938 m. idėines bei kultūrinės aplinkybes Europoje: bedieviai naciai Vokietijoje kontroliuoja visuomenės intelektualinį bei kultūrinį gyvenimą; Vokietijoje kontroliuoja visuomenės intelektualinį bei kultūrinį gyvenimą; katalikiškos Italijos valdžia dominuoja fašistai; Ispanijoje vyksta žiaurus pilietinis karas; rytuose ateistinėje Sovietų Sąjungoje, dechristianizacijos imperijoje, Stalinas sufabrikuoja bylas ir vykdo visuomenės „valymus“ bei žudymus. Pačioje Lietuvoje prez.

Stasio Šalkauskio asmenybė svarbi ne tik ateitininkijai, bet ir lietuvių tautos intelektualinei bei kultūrinei praeičiai, kaip Lietuvos XX a. žymiausio katalikų intelektualų vadovo

Smetonos valdžia toliau varžo ateitininkų veiklą, ypač moksleivių, diskriminuoja katalikus intelektualus veikėjus ir cenzūruoja jų spaudą. Šalkauskis baiminasi, kad modernioji civilizacija stumia žmogų į sugyvulėjimą.

Ar katalikiškoji visuomenė atlaikys Lietuvoje besiplečiančią ag-

nosticizmo ir bedievytės idėinę bei kultūrinę ofenzivą Europoje? Kaip išvalgus ir patyręs visuomeninių judėjimų taktikas ir katalikų veikėjų rikiuotojas, prof. Šalkauskis apžvelgia savo mokinių ir abiturientų eiles, savo ateitininkijos studentų bei sendraugių grupuotes. 1938 m. išvakarėse Šalkauskis jaučia, kad platioji Lietuvos visuomenė krypta į sekuliarizmą, o jos katalikų bendruomenė – pilka, be dvasios, be iniciatyvos, inercinė. Pagal Šalkauskį, Lietuvos katalikai yra apsnūdę, neveiklūs, be entuziazmo, o Katalikų bažnyčioje yra rimtų trūkumų – neišvystytas Šv. Dvasios garbinimas,

stokojama pamaldumo, kunigų seminarijose pasigendama gyvosios dvasios. Taip pat kai kuriems kunigams bei mokyklų ir jaunimo organizacijų kapelionams stinga gyvosios dvasios, katalikiškos organizacijos neaktyvios, jų galia iliuzinė, o jų vadais silpni.

Šalkauskis taip pat stebi stipriai pagausėjusią ateitininkų studentiją, nes jo eroje ateitininkų skaičius labai daugėjo, ir XX a. ketvirtame dešimtmetyje ateitininkai tampa dominuojanti intelektualinė jėga nepriklausomoje Lietuvoje. Vis dėlto Šalkauskiui atrodo, kad ateitininkų studentijos krikščioniškas užsidegimas yra per menkas. Ne paslaptis, kad idealistas Šalkauskis statė aukščiausius reikalavimus ne tik sau asmeniškai, bet ir visiems, kritiškas ir sau, ir kitiems.

Šalkauskis rašo: „Savo pajėgimis visai... nepasitikiu, nes, matyt, visų mano nepasisekimų pagrindinė priežastis glūdi manyje pačiame...“ (*Tiesos kelias*. 1938, Nr. 6, p. 419). Profesorius pradeda gilintis į Šventąjį Raštą, į Šventosios Dvasios bei Šventosios Trejybės teologiją, ir atranda maldos gelmę. 1937 m. jis pasiūkia jauną kunigų seminarijos profesorių, ateitininką Stasį Ylą, kad supažindintų jį su „naująja“ pastoracine teologija bei Vakarų Europos katalikų akcijų sąjūdžių naujausia metodika. Naudodamas kun. Ylą, kaip savo asmeninį intelektualinį koreferentą, Šalkauskis pradeda lipdyti naują dvasinį judėjimą. Jo plunksna pradeda berti straipsnius, beveik desperatiškai bandant įtvirtinti ir subrandinti šį judėjimą, kurį jis pavadina „Gyvosios Dvasios sąjūdžiu“ (GDS). Šio judėjimo ypatinga asmeninė reikšmė Šalkauskiui atsisipindi šiuose jo žodžiuose: „Tiek mano sumanymų, planų, vėjų, sistemų pasiliko balsu, šaukiančiu dykumoje, kad, keldamas aikštėn ‘Gyvosios Dvasios sąjūdžio’ klausimą, maniau sau: na, tai jau bus paskutinis mano bandymas“ (*Tiesos kelias*, 1938, Nr. 6, p. 419).

„Gyvosios Dvasios sąjūdis“ — kas tai buvo?

Šalkauskis įsivaizdavo GDS, kaip Šventosios Dvasios vedamą judėjimą, kuriame, jos paveikti nariai, per gilią maldą, per kontempliaciją, per Šventojo Rašto studiją ir pažinimą, burtųsi į entuzi-

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

Šalkauskio gyvosios dvasios sąjūdis • Kunigas Alfonsas Lipniūnas • Evangelija pagal Dzūką • Dvasininkų indėlis į Vilniaus kultūrinį gyvenimą • Lietuviškos raštijos karių sukaktys • Eilėraščiai — Eglė Perednytė

Šalkauskis

Atkelta iš 1 psl.

astų telkinį, kuris uždegtų Lietuvos visuomenę Kristaus ir Šventosios Dvasios dvasia. GDS vestų jos vis daugėjantius narius į gilesnį tikrą tikėjimą, tuo būdu transformuojant lietuvių tautą į sutelktinę, Dievui tarnaujančią ir už Dievą kovojančią, tautą. Tokiam judėjimui perėmus Lietuvą, dvasiškai transformuota lietuvių visuomenė tada taptų ta kibirkštis ir ta krikščioniška liepsna, kuri galėtų net plėstis už Lietuvos ribų.

Kokie yra GDS bruožai? Viena me straipsnyje Šalkauskis išvardina šiuos GDS principus: universalumas, pozityvumas, krikščioniškas humanizmas ir Šventosios Dvasios kultas (*Tiesos kelias*, 1938, Nr.2, p. 112-119). Kitame straipsnyje jis pristato dar kitus principus: vaizdingumas, gyvumas, gyvenimiškumas, nuoširdus pergyvenimas, vertingumas ir veiklumas (*Tiesos kelias*, 1938, Nr.5, p. 361-363). Dar kituose straipsniuose apibūdina GDS, kaip sielos degimą ar dvasinę įtampą į idealo siekimą. GDS spindi dvasinis judrumas ir jaunatvė, optimizmas ir entuziazmas, katalikiška iniciatyva, akcija ir aktyvumas. Lietuvių tautos istorijos raidoje, pagal Šalkauskį, GDS taptų doriniu atgimimo sąjūdžiu (*Tiesos kelias*, 1938, Nr. 6, p. 419-421).

Kokie yra GDS šaltiniai? Yra trys, būtent: Šventosios Dvasios kultas (pagal Šalkauskį, „kardinalinis principas“), Evangelija ir malda. Didelė dalis Šalkauskio įkvėpimo kyla iš Evangelijos, kurią jis pradeda giliai studijuoti. Šalkauskis rašo: „Šv. Rašte patirsime Jėzaus Šviesos potvynį“. Analizuojant šį ypatingą šaltinį, prisiminkime, kad *Apaštalų darbų* knyga pabrėžia Šv. Dvasios vaidmenį. Toji knyga papasakoja, kaip Bažnyčia buvo įsteigta šv. Dvasios Sekminių dieną ir kaip Šv. Petras, kiti apaštalai bei Šv. Paulius suformavo Bažnyčią į nesustabdomą, neįveikiamą pasaulinę Kristaus bendriją. Čia atpasakojami atvejai, kai Petras ir kiti apaštalai kalba žmonių masėms, kurios tada nusprendžia krikštytis ir stoti į Bažnyčios eiles: „Tą dieną prisidėjo (krikštijosi) prie jų apie trys tūkstančiai.“ (Apd 6, 7), arba: „Dievo žodis klestėjo ir mokinių skaičius Jeruzaleje greitai augo.“ (Apd 6, 7). Istorinė prasme tokie masiniai atsivertimai tikrai turėjo įvykti, turint omenyje, kad per 300 metų Bažnyčia išaugo nuo 12 narių, apaštalų, iki Romos imperijos perėmimo. Juk mes, katalikai, tikime į Šv. Trejybę. Šv. Dvasia nedingo ir tebėra ta pati, kokia buvo prieš 2000 metų. Supraskime, kad tokia Šv. Dvasios galia reiškėsi praeityje, tad tokia dvasinė ugnis galėtų vėl suliepsnoti Europoje. Šalkauskis, be abejo, ryžosi tą liepsnojantį kibirkštį įžiebtį Lietuvoje. Aišku, tai ne poros metų procesas.

Iš ko kyla Gyvoji Dvasia?

Iš Šalkauskio raštų matome, kad Gyvoji Dvasia veržiasi iš žmogaus sielos. Gyvoji Dvasia yra

veikiama Šv. Dvasios per savo Malonę, Evangeliją ir Maldą. Gyvoji Dvasia tada toliau tobulina žmogaus sielą, iš kurios ji kyla. Šalkauskis numatė, kad Gyvoji Dvasia, veikianti per visas svarbiąsias visuomenės institucijas, per kūrybą ir kultūrą, per specialius laikraščius, tinkamai paruoštus kunigus, kurie dvasiškai uždegtų savo parapijiečius, per kapelionus, kurie paveiktų mokyklas bei jaunimo organizacijas.

Kitas įdomus GDS mąstymo bruožas yra Šalkauskio atsižvelgimas į žmogaus psichologiją ir jausmus, formuojant šį sąjūdį. Jis pabrėžia gyvumo ir gyvenimiškumo bei nuoširdaus pergyvenimo principus. Kitame straipsnyje (*Tiesos kelias*, 1938, Nr. 6, p. 419-421) jis pabrėžia emocinį nusiteikimą kilniųjų idealų meilei. Propaguojant gyvą tikėjimą, Stasys Šalkauskis jau atsižvelgia į asmens jausmus ir psichologiją.

Šalkauskis numatė, kad Gyvoji Dvasia, veikianti per visas svarbiąsias visuomenės institucijas, per kūrybą ir kultūrą, per specialius laikraščius, per tinkamai paruoštus kunigus

Ankstyvojo ir vėlyvojo samprotavimo bruožai

Ateitininkijos intelektualinėje istorijoje Šalkauskis tradiciškai suprantamas kaip filosofas, giliausiai paveiktas krikščioniško prancūzų rašytojo Ernest Hello ir platonisto rusų filosofo – mistiko Vladimir Sergejevič Solovjov. Galiausiai Fribourg universitete, Šveicarijoje, susipažįsta su Aristotelio ir šv. Tomo Akviniečio scholastine galvoseną, juos visus sintezuoja ir išvysto naują, dinamišką, krikščionišką filosofiją, kurioje jis atranda Kristų.

Atradus Kristų, Šalkauskiui baigiasi jį patį kartais gąsdinantis dvasinis klajojimas studijų metu, šiek tiek Fribourg, o ypač Maskvoje klestintčiame nihilizme. Jaunam Šalkauskiui kyla vizija, kad jam pažįstamas jaunas ateitininkų sąjūdis galėtų tapti šios naujos krikščioniškos filosofijos variklis ir vykdytojas. Jis oficialiai įstoja į ateitininkus, su kuriais jau anksčiau turėjo draugiškus ryšius. Kad to meto jaunas ateitininkų sąjūdis greitai ir efektingai pradėtų vadovauti Lietuvos katalikų visuomenei, jaunas Šalkauskis suformuluoja penkis ateitininkų principus, tikėdamas, kad, turėdamas šiuos penkis principus, kiekvienas ateitininkas supras ir žinos, kaip veikti, ir kaip vesti lietuvių tautą link Kristaus. Ilgainiui tai tampa beveik ateitininkijos dogma.

Iš šios ankstyvosios Šalkauskio

epochos ateitininkijoje kyla ateitininkų intelektualinio elitizmo tradicija, kad Kristų ir religinę prasmę gyvenime galime atrasti per filosofiją, ir kad ateitininkai turi būti atnaujinti religiškai ir intelektualiai atnaujinti, krikščioniškai vadovauti Lietuvai. Šią tradiciją toliau propagavo kun. prof. Stasys Yla Žiemose kursuose Dainavoje ir buvęs Federacijos vadas dr. Adolfas Damušis pokario laikotarpiu Šiaurės Amerikoje.

1938 m. prasideda labai skirtinga Šalkauskio epocha, būtent – „Gyvosios Dvasios sąjūdžio“ laikotarpis, užtrukęs iki bolševikų įsiveržimo į Lietuvą 1940 m. Jau dabar Šalkauskiui gyvos katalikiškos veiklos variklis nebe filosofija, ideologija ar principai, bet Šventoji Dvasia, kuri uždega žmogaus sielą per maldą,

mens, jei jo nepažįstame. Juo labiau neįsimylėsime Dievo, jei Jo nepažįstame. Su Dievu vis daugiau susipažįstame per maldą. Taip, kaip skaitom mylimo asmens laiškus, Dievą giliau pažįstame, beskaitydami Šv. Evangeliją. Jei meilė didėja begalvojant, ar besvajojant apie mylimą asmenį, taip pat didinam meilę Dievui per meditaciją. Meilė didėja asmeniškai bendraujant su mylimu asmeniu. Juo labiau su Dievu intymiai bendraujame Šv. Mišiose. Mes ne visi esame panašūs. Kai kurie esame jausmo žmonės, kiti – proto žmonės. Jei kas vengia jausminio Kristaus ar Šventosios Dvasios pažinimo, skaitykite, studijuokite Naująjį Testamentą. Jei studijuosite, pažinsite, suprasite Naująjį Testamentą, noromis ar nenoromis greičiausiai įsimylėsite į Jėzų ir šventąją Dvasią. Juk Jėzus ir Šventoji Dvasia laukia, trokšta su mumis bendrauti!

Pagal vėlesnįjį Šalkauskį, gili meilė savaime veda į akciją. Nors meilė yra kartais tarsi nelogiška, ryšys tarp meilės ir akcijos yra žmogaus patirtimi (psichologiškai) visai logiška. Kai kažką giliai, prasmingai mylime, mes nesėdime vietoje, o aukojamės kitam, svajojame, veikame ir planuojame. Juolab gili meilė Dievui veda į tikrą krikščionišką akciją. Ankstyvajam Šalkauskiui penki ateitininkų principai skatina veiklą, o vėlyvajam – meilė Kristui, ir ypač Šv. Dvasiai, veda į dinamišką katalikišką veiklą.

Epistemologija ateitininkijoje

Jei ateitininkai pas ankstyvąjį (per filosofiją ir principus) ir vėlyvąjį Šalkauskį (per maldą, Evangelijos skaitymą, Šv. Dvasios malonę ir gilią meilę Dievui) randa skirtingus būdus atrasti ir pažinti Dievą (= Tiesą ir Tikrovę), ir skirtingą motyvavimą krikščioniškai veikti, ar ateitininkijoje yra dar kitų būdų, ar sistemų Dievą pažinti?

Gvildendami šį klausimą, susiduriame su epistemologijos tema ateitininkijos samprotavime. (Epistemologija – filosofijos mokslas, kuris tiria žinojimo bei suvokimo

Evangelijos skaitymą ir per Šv. Dvasios malonę kurti Gyvąją Dvasią.

Kas privertė Šalkauskį padėti Aristotelį bei šv. Tomo Akviniečio scholastinę filosofinę metodiką į šalį ir siūlyti naują metodiką, kuri naujai atrastų ir išpažintų Dievą?

GDS laikotarpiu Šalkauskis buvo pačioje savo karjeros viršūnėje, pasiekęs viską, kas įmanoma katalikui intelektualui Lietuvoje. 1938 m. jis buvo išrinktas Katalikų mokslo akademijos pirmininku, o 1939 m. Kauno Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi. Tuomet tai buvo aukščiausias Lietuvos akademinis centras, nes Vilnius ir Vilniaus u-tas dar buvo lenkų okupantų rankose. Tad kaip suprasti šį jo elgesį?

Šalkauskis įsimylėjo Dievą. O iš Šv. Trejybės jis labiausiai įsimylėjo Šv. Dvasią. J. Eretas aiškina, kad iš Dievo asmenybių jam (Šalkauskiui) artimiausia buvo Šv. Dvasia. (Juozas Eretas *Stasys Šalkauskis*. 1960. p. 211). Eretas taip pat aiškina, kad Šalkauskiui reikšmingiausia Bažnyčios šventė liturginiuose metuose buvo Sekminės, kuriose Šv. Dvasia nusileidžia apaštalams liepsnos pavidalu, tuo būdu įkurdama Bažnyčią.

Kaip mes galime įsimylėti Dievą?

Pagalvokime, kaip įsimylime kitą asmenį, ar savo žmoną, ar vyrą, ar sužieduotinį, ar sužieduotinę. Negalime įsimylėti as-

Nukelta į 8 psl.

PRISIMINIMŲ NUOTRUPOS

Kunigas Alfonsas Lipniūnas

ANATOLIJUS KAIRYS

Kalbėti apie kunigą Alfonsą Lipniūną nėra lengva. Kančiny, idealus kovotojas už Dievą ir tėvynę, jaunimo dvasios vadas, pasipriešinimo komunizmui ir nacizmui simbolis. Bet kalbėti reikia. Mūsų kalbose, raštuose, prisiminimuose ši reta asmenybė yra ir bus gyva šimtmečiais.

Kaip šis geras, nuostabus žmogus iš tiesų atrodė? Aš galiu trumpai nusakyti, nes dvejus metus su juo artimai bendravau. Jis buvo žemo ūgio, lieknutis, liesokas, mažai kalbąs, apvalaus veido, žvalių akių, gražiai sušukuotais juodais plaukais, su akiniais, labai judrus. Jis vaikščiojo labai greit smulkiais žingsneliais. Iš kitos gatvės pusės žiūrint, atrodė, kad jis bėga. Nuolat susimąstęs, paslaptingas, labai draugiškas, malonios, tiesiog akį patraukiančios šypsenos, sakytum būtų brolis.

Ateitininkija turėjo daug dvasios vadų. Jie dvasios vadais buvo ir liko, jų vardų niekas nežino. Kunigas Alfonsas nebuvo dvasios vadas be vardo. Jis buvo jaunimo mokytojas, auklėtojas, organizatorius, naujų idėjų žmogus, jaunimo charakterio formuotojas, dienos realijų žmogus. Neramus ir neatlaidus. Jaunimas visais laikais auga šiek tiek palaidas, pasimetęs, neklusnus, neieškąs dvasios vadų – tokio jaunimo kunigas Lipniūnas ieškojo, prie jo dėjosi ir tokią dirvą Vilniuje surado. Ne vien ateitininkai mylėjo kunigą Lipniūną. Jį pažino visas Vilnius, visas Vilniaus jaunimas. Buvo

geras oratorius, pirmuoju sakiniu pagaudavo klausytoją ir jį „laikydavo“ iki paskutinio žodžio. Aš nežinau, kur jis mokėsi retorikos meno, bet to meno turėjo pakankamai ir tai jį iškėlė į pirmąsias pamokslininko bei veikėjo gretas. Be to, ir laikas jam buvo palankus.

Mes švenčiame kunigo Lipniūno šimtąjį gimtadienį ir 60 m. mirties sukaktį. Aš norėčiau pažymėti ir trečią sukaktį, būtent, kunigystės. Jis buvo išventintas 1930 metais, taigi šiais metais sueina 75 metai Dievo tarnyboje. Trys žymios sukaktys. Tai irgi nekasdieniška. Kunigas Alfonsas pagal savo charakterį pasirinko tinkamą profesiją – kunigo pašaukimą.

Po išventinimo kunigas Lipniūnas tuoj buvo paskirtas Panevėžio vyskupijos katedros vikaru ir jaunimo direktoriumi. Iš tiesų jis buvo visos Lietuvos jaunimo direktorius, ne vien Panevėžio vyskupijos. Vazinėjo po visą Lietuvą, jaunimą mokydamas, šviesdamas, veddamas tiesos keliu. Vėliau jis dėstė Panevėžio pedagoginiame institute. Šį institutą perkėlus į Vilnių 1940 metų pradžioje, čia atsikėlė ir profesorius Alfonsas Lipniūnas. Taip pat, šalia dėstymo, jis buvo paskirtas Vilniaus katedros vikaru, Vilniaus universiteto kapelionu, Aušros Vartų vikaru ir pamokslininku.

Kunigas Lipniūnas gyveno netoli Aušros Vartų. Praėjus Vartus iš miesto centro, dešinėje pusėje stovėjo gražus namas, jame kun. Alfonsas turėjo kambarį, ar du, gražiai ir puošniai „užlaikomus“. Esu daug kartų pas jį buvęs, jo paties kviečia-

mas. Jis kviesdavosi mane dažnai.

Apie ateitininkų veiklą mes mažai kalbėdavome. Tai valdybos pirmininko reikalas. Mūsų veikla nebuvo vieša, per laikraščius nesigarsinome, kaip daroma šiandien. Mes kalbėdavome apie šios dienos moksleiviją, kadangi abiejuose mano vadovaujamuose moksleivių bendrabučiuose buvo Vilniaus krašto lietuviai, gražiai kalbą lietuviškai.

Kai aš iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto persikėliau į Vilniaus universitetą, mane tuoj į savo globą perėmė Vilniaus katalikų draugija ir paskyrė Berniukų gimnazijos bendrabučio vedėju Filaretų gatvėje Nr. 17. Po poros mėnesių pridėjo dar vieną. Apie tą jaunimą

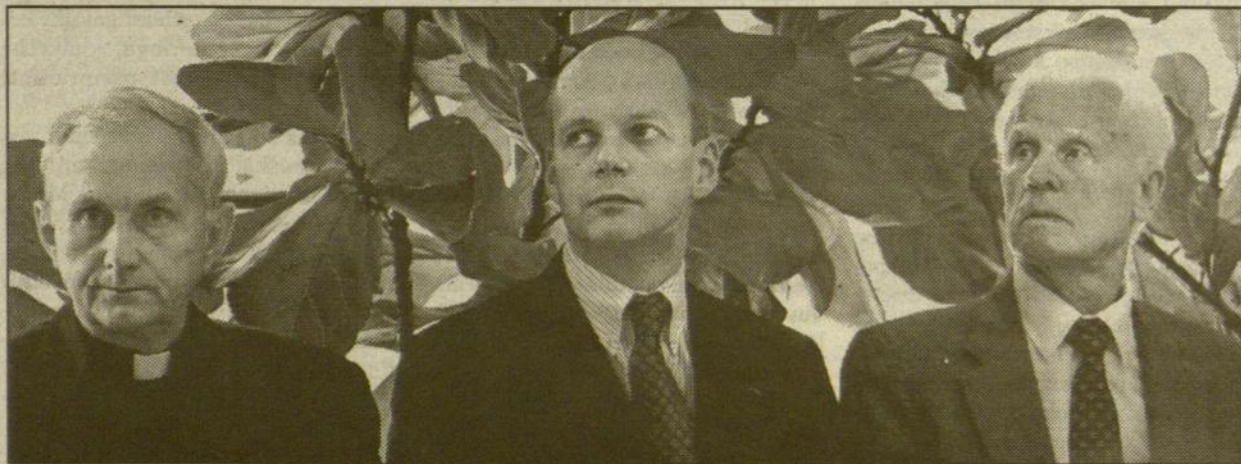
Jis kalbėdavo daugiau apie Lietuvą ir Vilnių, daugiau apie žemę, ne apie dangų

daugiausia ir kalbėjome. Jis mane mokė ir patarinėjo. Aš tylėdavau ir klausydavau.

Iš jo namų mes eidavome Aušros Vartų gatvele, paskui Didžiąją gatvę. Didžioji gatvė įeidavo į Pilies gatvę, o Pilies gatvė – į Katedros aikštę. Ten mes išsiskirdavome. Jis nueidavo, kur eidavo, o aš savais keliais. Kai dabar, daug laiko praėjus, iš laiko perspektyvos viską apmąstau, aš manau, kad jis kviesdavo mane ne pokalbiams, o palydai. Lipniūnas vengė, gal bijojo, vaikščioti vienas be palydovo ar liudininko. O pareigų jis turėjo daug. Šalia jau minėtų, jis dėstė teologiją Vilniaus kunigų seminarijoje, įsteigė Laisvės fondą, atgaivino slapta katalikų moksleivių ir studentų veiklą ir pan. Suprantama, ir mano prižiūrimi abu moksleivių bendrabučiai priklausė jo veiklos sferai. Nepaprasto darbštumo, principingumo asmenybė, galima sakyti – šimtmečio žmogus.

Kunigas Lipniūnas labiausiai garsėjo pamokslais švento Jono bažnyčioje, kuri iš tikrųjų buvo Vilniaus universiteto bažnyčia. Kiekvieną sekmadienį, 11 val. ryto, jo pamokslai buvo drąšūs, jausmingi, su dvasiniu pakilimu ir šiuolaikiniai. Nieko nevyniojo į vatą. Jo pamokslai buvo ne vien moralinė, bet kartu ir patriotinė paskaita. Jis kalbėdavo daugiau apie Lietuvą ir Vilnių, daugiau apie žemę, ne apie dangų. Bažnyčia kiekvieną sekmadienį būdavo sausakimšai pilna, sunku prasimušti arčiau, džiaugies radęs vietą pastatyti kojai ant bažnyčios grindų. Svarbiausia tema –

Nukelta | 8 psl.

Kun. A. Paliokas, SJ, A. Daunoravičius, LR generalinis konsulas Čikagoje ir A. Kairys kun. A. Lipniūno sukakties minėjime.

Dalis dalyvių kun. A. Lipniūno 100 metų sukakties minėjime spalio 30 d. Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Kuprio nuotraukos

Evangelija pagal Dzūką

VYTAUTAS V. LANDSBERGIS

Sekmadieniais Lietuvos bažnyčiose skaitomi evangelijų pasakojimai apie Kristaus kanciją ir Prisikėlimą. Dažnai jie kažkuo primena ir mūsų lietuviškasias goltas – karus bei pokarį. Ir tada pagalvoji, kad ir dauguma partizanų tekstų taip pat galėtų būti skaitomi sekmadieniais, pamaldų metu. Juk tai yra beveik tas pats, tik vienas kitą papildo, praplečia, suasmenina – neveltui vienoje partizanų maldoje Kristaus kelias yra tapatinamas su partizanų Kryžiaus keliu: „Kryžiaus ir erškėčių kelią Viešpatie, Tu perėjai pirmas. Perėjai kaip niekas kitas. Tavo kūną nuo galvos iki kojų žymi žaizdų randai. Žinai, kartais ir kietas tas Tavo kryžiaus kelias, bet kaip tik dėl to, kad jis Tavo, mane jis žavi ir traukia. Esu vaikas tautos, kuri pamėgo savo kryžius, nes pati yra pradėjusi baisų kryžiaus kelią. Ne kartą atrodė, kad ji puls po savo našta ir nebekels. Bet, Tavo kancijos stiprinama, ji kėlė. Kancija neišvengiama ir mano dalia. Kryžiaus keliu ir man lemta eiti. Pamokyk mane ir mano tautą, Motytojau! Pamokyk sekti Tave kenčiantį“.

Žmogus, praleidęs metus (ar net keletą metų!) šaltame, drėgname bunkeryje (katakombose), laidodamas savo artimiausius draugus, o dažnai net negalėdamas to padaryti, tik matydamas kaip jų kūnai išdarakomi miestelių aikštėse ir juos graužia šunys, tampa kažkuo panašus į pirmuosius krikščionis, nepabijojusius mirti už Dievą, už teisybę, nepabūgusius pasiaukoti šviesesnės ateities vardan... „Juo ilgiau būnu užsidaręs bunkeryje, juo daugiau jaučiu šito užsidarymo pasekmes. Norisi bent kurį laiką laisvam būti, t. y. paklajoti po kaimus. Aš dabar įsivaizduoju, koks sunkus turi būti vienuoliškas gyvenimas ir kaip sunku jaunam užsidaryti“. (Čia ir vėliau bus cituojamas partizanų vado dzūko – Liongino Baliukevičiaus (1925–1950) dienoraštis, kuris, anot parašiusiojo, nebuvo – „skirtas viešumai, aš rašiau jį tik sau. Tuo atveju, jeigu aš žūčiau, dienoraštį prašau perduoti mano mišiam broliui Kostui. Visų kitų, kuriems bus lemta gyventi ir rasti šį dienoraštį, aš prašau neskaityti jo, bet sunaikinti. Tai bus mano paskutinis pageidavimas. Jeigu radėjas bus sulaukęs taip lai-

bai trokštos mūsų brangios tėvynės laisvės, tada aš jam iš Anapus siunčiu karščiausius sveikinimus. O jeigu mūsų Lietuvai būtų skirta vergijai tėtis, tada lai jis nepabūgsta sunkios savo dalios, bet priešingai – aš jam linkiu galingos dvasinės stiprybės.“) Tokia yra Dzūko evangelija. Kai kurias jos vietas norisi paprasčiausiai cituoti, be jokių komentarų – kaip Šventraštį... Arba aukščiausios „prabos“ dokumentinę, faktų poeziją, parašytą mūsų tautos krauju.

(...) Mūsų visų tikslas yra išlaikyti partizaninį judėjimą toki, kad apie jį galėtų atsiliepti tik su pagarba. Gaila, kad dar vis atsiranda dėmių, tamsių dėmių, kurios mus juodina. Tas, kuris gerai pažįsta Lietuvą, jos būdą, jos istoriją, jos kancias – tas supras ir mus. Mes taip pat daug kartais kenčiame. Žmogus nesi geležinis (ir geležis per trumpą laiką surūdija, sutrupa) ir todėl kartais pradedi dvejoti, argi neišseks mūsų jėgos? Kas iš tos Lietuvos, jeigu ji nustos geriausios savo dalies (turiu galvoje ne tik partizanus)? Kas bus iš jos, jeigu, atėjus lemiamam momentui, nebus kam jos prikelti, išgydyti... Gal vėl atsiras smulkūs žmogeliai su savo politiniais „kromeliais“, su savo politinėmis rietenomis, pradės mus auklėti su devizu: „Tas nevertas laisvės, kas negina jos“... Liūdna tai pasaka, o jos galo dar nematyti.

(...) Bunkeryje aš vienas. Vakar visą naktį lijo lietus ir aš skaičiau vokišką romaną apie vyrą ir moterį, kurie buvo artistai, tačiau savo lai-

mę pagaliau rado pradėję dirbti žemę. Žemė ir vaikai – aukščiausias tikslas dėl ko suprato, jog verta gyventi. Žinoma, tai neturi nieko bendro su mūsų gyvenimu. Mes visiškai kiti žmonės. Mes turim tik vieną tikslą, tik vieną idėją – Laisvą Lietuvą, o visa kita išnyko. Taip, taip, šeima, vaikai... Kažin ar bus mums lemta sukurti šeimas? Aš galvoju apie save. Man vis dažniau kyla apie tai mintys, bet... Jeigu ne šis „bet“, galbūt, tada ir būtų galima. Tame „bet“ paslėpti didžiausi mano vidaus sunkumai.

(...) Aš jaučiu, jog savo kraštą pamilstu vis labiau ir labiau. Jeigu man šiandien kas pasiūlytų laisvę Amerikoje, aš neišvažiuočiau. Geriau žūti čia garbingai kovojant, negu rankas sudėjus laukti kažko iš kažkur nukrintant. Pagaliau mūsų kraujas nenueis veltui. Mes turėsime teisę visiems žiūrėti tiesiai į akis, nes mes savo tėvynės neapleidom. Na, ir kas gi mus nugals, jei mes mirti nebijom, jeigu mes nugalėjome ir mirtį.

(...) Vakar beveik visą dieną „pradiskutavome“ su Kapsu (Kapsas – partizaniškas rašytojo Kosto Kubilinsko slapyvardis - aut.) Jis sakė nenorįs įstoti į mūsų eiles, bijodamas prazudyti savo šeimą. Deja, jo visi argumentai subyrėdavo, atsimušę į mūsų priekaištus. Jis, pavyzdžiui, sakėsi gyvenęs tik dėl kūrybos. Kūryba esanti aukščiausias jo tikslas. Įdomu, kaip būtų galima suderinti tą jo tikslą su tuo, jeigu jis, „prisitaikęs“ prie dabartinės santvarkos, imtų šlovinti tėvą Staliną ir jo kolchozus? Kaipgi sąmoningoji tautos dalis galės žiūrėti paskiau į tokį „poetą“, kuris didžiausią mūsų tautos žmogūdį garbino tada, kai tauta kraujais plūdo. Žinoma, kai jam negrės joks pavojus ir nebus, sakysim, bolševikų, jie vėl „giedos“ apie meilę, pasišventimą ir t.t., ir taip be galo. Visi jie tokie. Kai ateis laisvė, jie visi vėl taps patriotais ir išminčiais su savo ideologijom ir partarimais, tačiau tėvynei pavojui esant, jie tegali tik niekingai ant kelių suklupti, baimingai dairytis, plaukti pasroviui, bet pasipriešinti neišdrįsta.

(...) Aš suprantu, kad negali visi išeiti į mišką, bet mums taip pat reikia inteligentinių pajėgų. Mums taip reikalinga nauja srovė, kuri papildytų mūsų gretas. Kas gi būtų, jei visi imtų atsisakinėti? Neveltui tad sakoma: „Kur dabar, tėvyne, dainiai, kur dainas tau pynė...“

Kodėl jam (Kapsui) gali būti jo šeima brangesnė už mūsų visų šeimas? Aš suprantu, ką reiškia motinos, brolių netektis. Bet juk reikia kam nors pasiaukoti! Vardan šventos kovos ir ateities turi tam tikra mūsų dalis ryžtis viskam, net mirčiai. Galbūt, šitomis aukomis bus pagrįstas geresnis ir šviesesnis Lietuvos gyvenimas. Galbūt, tos aukos pamokys ateinančias kartas, kaip reikia ginti tėviškę, būti vieningiems ir t.t.

Abu poeciškai (Kapsas ir jo draugas) vakar skaitė savo kūrybą. Sunki, juoda kaip derva nuotaika trykšta iš kiekvienos jų eilėraščių eilutės. Tačiau viskas daugiausia sukasi apie individualius išgyvenimus, sielvartus. Nei vieno žodžio apie tai, kas žadintų jaunimą ir visą tautą ryžtingumui, nei vieno žodžio apie

Mes turim tik vieną tikslą, tik vieną idėją – Laisvą Lietuvą, o visa kita išnyko. Taip, taip, šeima, vaikai... Kažin ar bus mums lemta sukurti šeimas?

geresnio gyvenimo viltį, nei vieno žodžio apie kaimo didvyriškumą! Iš visų eilučių dvelkia miesčioniška sunaikinimo, neviltis, desperacija. Ar su tokia kūryba galima tautą išjudinti, žadinti ir puoselėti tėvynės meilės ugnį? Jeigu visi užsikrėtę tokiu pesimizmu, kas gi būtų? Savaimė aišku, kad mūsų tautos padėtis yra be galo sunki, tačiau tai nereiškia, kad mes turime nuleisti beviltiškai rankas. Bolševikams tokių nuotaukų skleidimas tik patar nauja. Žmonės kurį laiką nusimeina, o paskui palengva ir taikytis pradeda. Galingas yra tas, kuris varge sugeba dainą niūniuoti. Šimtą kartų teisybė juk tai, kad Mai-ronis, Kudirka ir kt. pažadino mūsų tautą iš amžių miego.

Kokios idėjos Kapsio galvoje švilpauja, aš nesuprantu. Jis svaiočia „išeisiąs į literatūrą“. Bet kaipgi tu į ją „išeisi“, jeigu dabar į savo sielą leidi kažkokio mešlo pridrebtį? Pagaliau kokia nauda iš tavo kūrybos, jeigu tu ne dabar galin- gu žodžiu tėviškos vargus iškelsi, bet tada, kada visi bus laisvi. Tada daug kas sugebės rašyti ir kalbėti. Bet štai dabar išeik su savo kūryba, kada kiekviename mūsų gyvenimo žingsnyje viešpatauja mirtis ir kančia! Aš manau, kad Kapsas vis tik ne tiek savo kūrybą, kiek savo gyvybę brangina. Jeigu medinėmis kul- komis šaudytų, išeitų ir jis. Bet da- bar kaipgi išeisi, kad užmušti gali.

(...) Vienumoje aš dažnai galvo- ju apie žuvusius. Viešpatie mano, kiek jų daug! Mūsų tėvynė tokia maža, o žuva be mažų išimčių ge- riausieji vyrai: jauni, kupini pasiry- zimo, drąsūs... Kaip bus reikalinga Lietuva jų ateityje. Ir širdį kartais taip pradeda skaudėti, jog į ateitį imu žiūrėti taip pesimistiškai, jog pradedu niekuo netikėti. Žinoma, manyje to niekas nepastebi. Viskas lieka viduje giliai paslėpta.

Štai tik per vieną mėnesį apy- gardoje žuvo apie 50 vyrų!.. Jokie komentarai čia nereikalingi. Kas bent truputį apie tai pagalvoja, tam plaukai ant galvos siauši. Ir dėl to aš visai nenoriu kalbėti apie to- kius dalykus. Geriausia visiškai nieko negalvoti. Turi savo darbą, ži- nai savo tikslą ir dirbk, kovok tol, kol išmuš ir tau valanda. Jeigu bus lemta, liksi gyvas ir sulauksi lais- vės dienų, jeigu ne – pasimatysime visi Anapus...

(...) Ši žinia tarytum perkūnu nutrenkia mane. Pasidaro silpna ir kurį laiką tyliu. Dieve, Dieve nejaugi rado mūsų bunkerius? Nejaugi visi žuvo, nejaugi mes netekom viso savo kelerių metų sunkaus darbo vaisių? Aš nepajėgiu galvoti. Susi- valdau ir liepiu šeiminiui ir Ne- munui palikti mus vienus. Guoba pasakoja tai, ką girdėjo. Visas miš- kas buvo gulte apgultas. Apie 4 val. vakaro prasidėjo sprogimai ir šau- dymas. Vienas sprogimas buvo toks didelis, jog žmonės už 4–5 km matė iškylant iš miško dūmus. Įvykio kryptį beveik visi nurodydavo vien- oda: vieni į Lelionių pusę, kiti – į Žemaitėlių. Viena ryšininė buvo atbėgęs perspėti mus, kad atgal ne- važiuotume.

Aišku. Užklupo mūsų bunke- rius. Bet kurį? Žaibo ar mūsų? O galbūt abu du kartu? Ko nors tikres- nio niekas nežino. Vien tik gandai:

– Septyni užmušti ir vienas

paimtas gyvas.

– Penki užmušti ir trys pabėgo.

– Aštuoni užmušti.

– Vienas su barzda buvo.

– Ne, du su barzdom buvo, o du visiškai apdegę ir sudarkyti, jog la- vonų net atpažinti negalima...

Ir taip be galo. Kaip suderinti tuos pranešimus? Širdyje lyg koks kirminas glūdi ir nuodija visą krau- ją. Žuvo viskas. Išdavikai ilgai mus sekė, kol pagaliau susekė. Dažnas vaikščiojimas turbūt išdavė mus. Prieš akis stovi Žaibas ir juokiasi, liūdnas, susinervinęs ir ligotas Ka- riūnas, vos spėjęs įstoti į partizanus Vanagas... Vargšas Vanagas.

Žmonės pašnibždom kalba, kad pirmadienį apie 10 val. ryto Tak- niškių kaimo vieškeliu matę bėgant du civilius Alytaus link. Abu buvę tik su švarkais ir labai skubėję.

Aš iš pradžių nieko neįtariau. Ta- čiau Vieversys tuojau pastebi:

– Ar negalėjo Kapsas ir Vilnis nušauti miegantį Kariūną ir pabėgti į Alytų?

Nenoriu tikėti, tačiau kažkas panašaus – tikrovė. Ne, jie negalėjo išduoti ir be to, taip niekšingai, kaip klastingos gyvatės. Juk jie abu poetai, abu inteligentai, abu sielotosi mūsų tautos likimu. Norėdami sunaikinti apygardos šta- bą, jie, o ypač Kapsas, juk turėjo ge- resnių progų. Galėjo išduoti Vanagą ir mane, arba ir dabar, kai nebuvom dar išvykę. Aš nesu literatūros kri- tikas, tačiau tai, ką jie turėjo atsi- vežę, buvo sukurta širdies, bet ne liežuviu... Aš netikiu. Tokios niekšy- bės, tokio velniško išdavimo dar ne- buvo partizanų istorijoje. Judas šiuo atveju būtų toli pralenktas. Juk Kapsas taip nuoširdžiai rašė „Rau- donąjį rojų“. Kam reikėjo rašyti, jei- gu tada taip pat galėjo išduoti? Kuo gi reikėtų pasitikėti, jeigu tokie žmonės išduoda?

Žaibe, mielas Žaibe, nejaugi tu žuvai? Nejaugi tau buvo lemta žūti dabar, kai mes kaip tik labiausiai esam tavęs reikalingi? Žiūriu pasi- lenkęs į duobės gilumą, tyrinėju aki- mis bunkerio angas ir stengiuosi įsi- vaizduoti, kaip vyko ši baisioji tra- gedija. Ir aš, rodos, matau tave, Žai- be, svaidintį pro bunkerio angas granatas. Tu paskutinį kartą nuro- dai vyrams, ką reikia daryti. Tai tu buvai tas, kuris išsiveržė į viršų su „pragaru“ ir kovėsi! Koks baisus tu- rėjai būti savo priešams! Žaibe, brangus Žaibeli, tavęs jau nėra...

(...) Baigęs rašyti, sėdžiu prie stalo su savo nesibaigiančiom min- tim. Stebiu šeiminių šeimą. Kaip vis dėlto vargingai gyvena mūsų ūkininkai ir kiek daug dar reikia, kad jie galėtų gyventi kaip Vakarų ūkininkai. Štai ir čia: trobelė ma- žutė, joje tik vienas kambarys, kuris atstoja ir virtuvę, ir valgomąjį, ir miegamąjį, ir seklyčią. Langeliai nedideli. Sienos sukirmijusios, ap- triušusios, lubos nuo dūmų pajuoda- vusios. Grindų nėra. Vietoj jų duo- bėta ir nešvari asla. Baldų beveik jo- kių.

Tačiau ne tik šeima taip gyvena ir atrodo. Daug kas mato tokį gyve- nimą. Galimas dalykas, kad anks- čiau buvo žymiai geriau, tačiau aš to nematau. Bet dabar visuotinis skurdas! Jokių gražesnio gyvenimo prošvaisčių. Vienintelis pasilinks- minimas – samagonas, o po to nere-

Galbūt, šitomis aukomis bus pagrįstas geresnis ir šviesesnis Lietuvos gyvenimas. Galbūt, tos aukos pamokys ateinančias kartas, kaip reikia ginti tėviškę

tai ir muštynės. Samogonas kaimą tiesiog užvaldęs. Jį varo ir geria visi, net vaikai. Tauta paskendusi krau- juose, ašarose, juodoje neviltyje, tik samagone, tarytum atrado savo pa- guodą ir laikiną nusiramimą. Kiek idiotų, kriminalistų, išsigimėlių, iš- eikvotojų, prostitutų ir bukapročių atneštieji prakeikti metai Lietuvai! Kai kas sako, jog bolševikinės oku- pacijos metai ir kovos užgrūdins tau- tą. Plienai, girdi, liks. Galbūt, liks tokių kaip plienas, kurie lydėsi ir grūdinosi šioje kovoje. Bet tokių bus nedaug. Daug plieno kovoje bus „su- naudota“. Liks daug daug surūdiju- sios ir iškraipytos geležies gabalų, o dar daugiau liks molio. Štai įrody- mas. Geriausia tautos dalis kovoja ir miršta arba baigia savo dienas išt- rėmime ir kalėjimuose. Kovoja visi idealistai, gražiausias tautos žiedas, nebijąs už savo tėviškę galvą pagul- dyti. Kovoja ir žūsta, nes nėra kovos be aukų, lygiai kaip nėra laisvės be kovos ir pasišventimo. Lieka bailiai, pataikūnai, girtuokliai, bevaliai bol- ševikinio aparato klapčiukai, kombi- natoriai, veidmainiai... Šie lieka visi. Tik ne visi liks tie, kurie kovojo už tėvynę ir visų likusiųjų gyvybę...

(...) Taigi, dabar aš pustrėčio

šimto gyvų ir apie tūkstančio žuvu- sių partizanų vadas, gyvųjų ir žuvu- siųjų „valdovas“... Nuo manęs pareis visas apygardos veikimas, ant ma- nęs guls visa atsakomybė, – ir jeigu atsiras kaltinimai, tai man galbūt jų bus šimtai.

Taip, rodosi, norėtusi atsidurti kokioj nors ramioj vietoj, kur visiškai nėra žmonių, o tik žy- dintys sodai su dūzgiančiom bitėm, vijokliuose paskendę namai, pilni gražių raminančių knygų... Ach, jūs auksinės pasakos, kodėl tik jūmyse gyvas toks gyvenimas, bet ne žemė- je?.. Koks velniškai bjaurus tas žmo- gus! Kam jis turi būti, skandinti, žudyti kitus vien vargą kenčiančius žmones? Kam jis pasėjo neapykantą ir klastą, veidmainingumą?.. Vergi- lijau, Vergilijau, kada grįš tavo ap- dainuotas auksinis amžius?

Kvailas aš svajotojas. Nėra pa- saulyje žydingų sodų su dūzgian- čiom bitėm, jei tų sodų tyro grožio ir raminančio bičių dūzgimo pirmiau- sia nejauti savo sieloje. Kas žmogaus viduje glūdi, tas ir išoriniame pa- saulyje atsispindi. ☹

Mūsų visų tikslas yra išlaikyti partizaninį judėjimą tokį, kad apie jį galėtų atsiliiepti tik su pagarba

Dvasininkų indėlis į Vilniaus kultūrinį gyvenimą

EUGENIJUS ŽMUIDA

Spalio 6 dieną Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (Antakalnio g. 6, Vilnius) įvyko mokslinė konferencija „Vilniaus kultūrinis gyvenimas: dvasininkų vaidmuo 1900–1945“.

Tai jau šeštoji to paties ciklo konferencija. Visas jas organizavo instituto mokslo darbuotoja dr. Alma Lapinskienė, įžangos žodyje trumpai priminusi ankstesniųjų pobūdį: pirmoji, įvykusi 1996 m., buvo skirta 1900–1918 m. laikotarpiui, antroji – tarpukariui, trečioje kalbėta apie karo metus, ketvirtoji buvo skirta Petro Vileišio asmenybei, penktoje konferencijoje apžvelgtas moterų indėlis Vilniaus kultūriniame gyvenime. Keturių konferencijų medžiaga išleista atskirais leidiniais, penktosios rengiama spaudai. Instituto direktorius prof. Algis Kalėda pasveikino susirinkusiuosius – įvairių tautybių pranešėjus ir palinkėjo gero darbo.

Dr. Ilona Čiužauskaitė perskaitė pranešimą „Vaižgantas: už tautinę kultūrą ir nepriklausomą Lietuvą“, kuriame nušvietė Vaižganto aktyvią veiklą Vilniuje pačiu neramiausiu laikotarpiu – 1918–1919 m., išryškindama jo aktyvią pilietinę poziciją nesitaikant su vyravusia kultūrine ir politine izoliacija. Arkivyskupą Mečislovą Reinį labai gyvai susirinkusiems pristatė dr. Aldona Vasiliauskienė, primindama, jog jis buvo pirmasis lietuvis, apgynęs filosofijos daktaro disertaciją iš Vladimiro Solovjovo dorovės. Parvykęs iš Friburgo ir ėmęs dirbti Vilniuje, M. Reinys iškart pajutė pedagoginės ir psicholo-

ginės literatūros stoką, todėl pats ėmėsi versti, rašyti vadovėlius. Su Vilniumi susiję trys Mečislovo Reinio kilnios švietėjiškos veiklos laikotarpiai, iš kurių paskutinytis (1940–1948 m.) pasibaigia tardymais, kalėjimu ir tremtimi, dvasininkui atmetus visus kompromisinius siūlymus bendradarbiauti su sovietiniu saugumu. Kun. Vaclovas Aliulis, MIC, savo pranešime kalbėjo apie Vilniaus miesto mokyklų kapelionus – išdėmėtinąsias asmenybes. Dalis kapelionų, sovietams užėmus Vilnių, buvo sušaudyti vien dėl jų užimamų pareigų.

Lietuvos karaimų dvasininkų vaidmenį tautinio tapatumo išsaugojimui 1900–1945 m. nušvietė dr. Halina Kobeckaitė, pažymėjusi, jog karaimų kultūriniame gyvenime dvasininkų indėlis buvo itin svarbus. Prof. Mieczysław Jackiewicz pristatė kunigą Janą Kurczewski, 1881–1916 m. Vilniuje žinomą sielovadininką pamokslininką, Vilniaus diecezijos istoriką ir pirmąjį Mokslo bičiulių draugijos pirmininką. Apie kunigą Vincentą Hadleuski, baltarusių nacionalinio judėjimo 1930–1940 m. vadovą ir ideologą, pranešimą perskaitė VPU dėst. Nina Petkevič. Kito baltarusių dvasininko St. Hliakouskio visuomeninę ir leidybinę veiklą Vilniuje aptarė dr. Gendrik Petkevič. Pranešėjas pabrėžė, jog kunigas St. Hliakouskis organizavo ne tik religines, bet ir grožinės literatūros bei žurnalo vaikams leidimą. Doc. Pavel Lavrinec pranešime „Vilniaus ir Lydos arkivyskupas Teodisijus ir prof. M. Dziedichowski“ kalbėjo apie šių dvasininkų dialogą bei tarpusavio supratimą, teigdamas, jog jų pozicija atskleidžia svarbų Vilniaus, kaip dviejų krikščioniškų konfesijų sąveikos erdvės, as-

pektą.

Daug dėmesio konferencijoje buvo skirta lietuvių dvasininkų visuomeninei ir kultūrinei veiklai. Apie didžiulius kunigų – lietuviškų organizacijų vadovų – nuopelnus Vilniaus kultūrai kalbėjo Jūratė Burokaitė. Kunigo Prano Biečiaus veiklą, remdamasi jo išlikusiais dienoraščiais, pristatė šio dvasininko palikimo tyrėja Audronė Augaitytė. Apie kunigą Kristupą Čibirą, redaktorių ir publicistą, aktyvų Vilniaus lietuvių spaudos bendradarbį, pranešimą perskaitė Aldona Žemaitytė. Kunigo Juozapo Stankevičiaus asmenybę bei jo nuopelnus ne tik Vilniaus, bet ir Lietuvos kultūrai nušvietė dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, susitelkdama į jo, kaip lituanistikos rinkėjo, veiklos prasmę. Dainora Juchnevičiūtė aptarė kunigų Konstantino ir Juozapo Stašių indėlį į Vilnijos kultūrinį visuomeninį gyvenimą, – besimokančio jaunimo rėmimą ir lietuvių kalbos puoselėjimą. Kunigų Jono Skruodžio ir Vinco Zajančausko literatūrinius darbus įvertino dr. Alma Lapinskienė, daug dėmesio skirdama 1924 m. išėjusiam V. Zajančausko *Lietuvių literatūros vadovėliui*. Dr. Anelė Vosyliūtė pranešime „Dvasininkų galia: tarp sakralumo ir socialumo“ dvasininkų vaidmenį visuomenės gyvenime vertino sociologės žvilgsniu.

Iš viso konferencijoje buvo perskaityta 15 pranešimų, kone po kiekvieno pranešimo vyko diskusijos. Dalyvavo mokslininkai, vilniečiai, dvasininkai. Konferencijos medžiaga, papildyta į konferenciją atvykti negalėjusių pranešėjų straipsniais, bus išleista atskiru leidiniu. ☺

Lietuviškos raštijos karių sukaktys

LIBERTAS KLIMKA

Lapkričio 14-oji (27-oji n.st.) reikšminga dvejomis apskritomis sukaktimis šviesuolių, kurių veikla plėtojosi mūsų etninių žemių paribuose.

Prieš 200 metų gimė Karolis Vilhelmas Otas Glogau (1805–1875), evangelikų liuteronų kunigas ir vyskupas. Jo tėviškė – Gilijos zvejų kaimelis ant Kuršmarių kranto. Baigęs Tilžės gimnaziją, mokėsi Karaliaučiaus universitete. 1830-ųjų metų rudenį buvo paskirtas kunigauti į Klintus, vėliau dirbo Labguvos ir Tilžės lietuviškose parapijose; 1846 m. buvo išvėntintas vyskupu. Meilę lietuvybei paveldėjo iš tėvo Johano Frydricho, Karaliaučiaus universitete lankiusio garsų lietuvių seminara. Kunigas K. Glogau pagarsėjo religinių knygelių vertimais į lietuvių kalbą. Jo 1855 m. išverstas Martyno Liuterio *Mažasis katekizmas* susilaukė net 15 leidimų: buvo naudojamas kaip vadovėlis lietuviškose pradžios mokyklose. Tais pat metais išleisto giesmynėlio pasisekimas dar didesnis, – jo išėjo 16 leidimų. Knygelė *Šventojo Rašto nusidavimai* pakartota 10 kartų. K. Glogau taip pat talkino garsiems lituanistams Augustui Šleicheriui ir Georgui Neselmanui. Pastarojo lietuvių – vokiečių kalbų žodynui atsiuntė storiausią pluoštą, ar ne 30 lankų, savo surinktų retesnių lietuviškų žodžių ir posakių. K. Glogau sūnus Gustavas tapo

žinomu vokiečių filosofu, Ciuricho, Halės ir Kiel universitetų profesoriumi. Reta šeima – trys kartos iškilių asmenybių!

Tą pačią lapkričio 14 (27)–ąją prieš 100 metų gimė Vilnijos krašto mokytojas ir uolus spaudos darbininkas Vincas Budrevičius (1905–1953). Kilęs buvo iš Galinių kaimo Lazdijų rajone, Seinų apskrityje. Baigęs Veiverių mokytojų seminariją, paskirtas į Raigrodo pradžios mokyklą netoli Lomžos. 1921 metais su šeima persikėlė į Vilnių,

Gilijos bažnytkaimis

kad galėtų dukras leisti į lietuvišką mokyklą. Pats įsidarbino Vytauto Didžiojo gimnazijoje sekretoriumi bei dėstė „Ryto“ draugijos išlaikomoje Vilniaus mokytojų seminarijoje.

Labai reikšminga tautiškumo žadinimui Vilnijos krašte buvo V. Budrevičiaus žurnalistinė veikla. Jis – tikrasis ilgiausiai ėjusio Vilniuje lietuviško laikraščio *Mūsų rytojus* redaktorius. Tikrasis todėl, kad okupacinė lenkų valdžia persekiojo lietuvišką spaudą. Tad tekdavo gudrauti,

vis keičiant atsakingojo redaktoriaus pavardes, antraip laikraštis už pasikartojančius tariamus prasikaltimus taisyklėms greit būtų uždarytas. Ir šiaip net 43 *Vilniaus rytojaus* numeriai buvo konfiskuoti, nes vis paviešindavo lietuvių pilietinių teisių pažeidimus. Dažname numeryje švytėdavo ir balti „langai“ – cenzūros išimti straipsniai. 1937-ųjų spalį *Vilniaus rytojus* vis dėlto buvo uždarytas; tada V. Budrevičius ėmėsi leisti vienkartinis straipsnių rinkinius. 1938 m. balandį jo rūpesčiu dukart per savaitę pradėjo eiti laikraštis *Aidas*. Mokytojas buvo aktyviu ir kitų lietuviškų organizacijų nariu. Be to, Vilnijos mokykloms parašė *Lietuvių kalbos gramatiką* bei su mokytoju Viktoru Dasiu tris knygas *Skaitymų*. Graži jo veiklos atmintis liko 1934 m. išleistas albumėlis *Lietuvių mokyklos Vilniaus krašte*.

V. Budrevičius buvo teisingas, ramaus būdo, labai taktiškas – tikras mokytojas. Tačiau aštrios, pašaipios, net satyriškos plunksnos politiniams priešininkams, – kai reikėdavo ginti gyvybinius tautos interesus. Pokario metais mokytojas dirbo Vilniaus S. Nėries mergaičių vidurinėje mokykloje. Rasų kapinės jo kūną priglaudė 1953-ųjų balandžio 6 dieną.

Didžiausios pagarbos ir gražios atminties nusipelnė šviesuoliai, pasiaukojamai gelbėję lietuvių, darbavęsi tam tikslui labai nepalankiomis sąlygomis. ☺

E I L Ė R A Š Č I A I

E G L Ė P E R E D N Y T Ė

Taip netikėtai nelauktai iškrito sniegas
Ant rasakilių trūkžolių lelijų
Tikri vaikai gyvenimo nebijo
Tikri vaikai gyvenimo nebijo

Neišgars tavo vardo jau niekas, nes jo niekas nežino
Neišgars tavo vardo jau niekas, nes bevardė esi
O virš Nemuno kyla ir kyla sudrėkę žvaigždynai
Ir nėra ko prašyt

Neišsipildžiusių svajonių kvapas
Balti žiedai į sielą krinta krinta –
Kas Tu esi Neatpažintas?
Kas Tu esi Neatpažinta?

Taip tyliai mylisi nuvargę žmonės
Nuvargę žmonės mylis po kelionės
Jų kūnai kylantys pilni malonės
Pilni malonės – Angys palei kojas

Taip tyliai tylisi po tų klajonių
Ilgų klajonių – Ilgesiu nuplovei

Raudoni tulpių žiedlapiai ant sniego –
Tai paskutinis ženklas kad esu

O Karaliau, aukas tau aukoju
Ir Tave adoruojau – Meluojau
Kad esu tik auka tau po kojom
O iš tikro esu mylimoji

O Karaliau aš paukštį sapnuoju
Jis sudužo po Viešpaties kojom

Liūdnas žmogau pažiūrėk koks dangus.
Viskas. Baigiau. Daugiau nieko nebus.

Liūdnas žmogau, pažiūrėk – vieversiai.
Nieko nebus, o kas buvo – praeis.

Liūdnas žmogau, mano liūdnas žmogau –
Aš pavargau, aš labai pavargau.

Leisk išsiverkt ir negrižt atgalios.
Sielos gelmėj tikro džiaugsmo viliuos.

Visko dar bus – aš tik meilės bijau.
Bus tas žmogus, ir dangus, o dangau.

Visa praėjo? O liks vieversiai,
Liks vieversiai – tiktai eik –

Kaip ilgesingai mus glaudi prie savo rankų,
O mano Dieve, Dieve be ribų –
Nusenka upės, švyturiai apanka,
O aš degu.

Aš kitaip negaliu – tik klausytis tylių Tavo žingsnių.
Mano sielos skliaute – Tavo balso aidai.
Pabudai, pabudai, pabudai, mano Žodi.

Medžio viltis
Sulaukti žiedų
Per amžius

Paukščiai iš upės
geria tylintį
vakaro
vandenį –

Mažytė bažnytėlė – lyg iš pasakos
Ir katinėlis rainas jos glėby.
Balandis baltas – maldai mano atsakas.
O katinėli rainas, ko drebi?

Žingsnelis vienas – žemė mus priimtų.
Akimirkai atsiveria dangus.
Jau nutiestas palaimintasis tiltas –
žmogus.

Pilnatis.
Raibuliavimas marių.
Baltas paukštis juodam debesų.
Kas esi, mano spindintis Are?
Kas esi?

Šalkauskis

Atkelta iš 2 psl.

metodus.) Trumpai pažvelkime į Prano Dovydaičio ateitininkijos pasaulėžiūros bruožus ateitininkijos epistemologijos perspektyvoje.

Dovydaičiui Evangelija turi ypatingą reikšmę. Jo mąstysenoje atsakymai į visas gyvenime pasitaikančias, moralines dilemas randami Evangelijoje. Kitų ideologijų Dovydaičiui nereikia. Jis ateitininkijai suteikė jos kristocentrinis pamatus, kad „Kristus – Dievas yra mūsų Alfa ir Omega... pirmas ir paskutinis mūsų gyvenimo tikslas“, kad mūsų gyvenimas, mūsų egzistencija, pasaulis ir visos žmonijos istorija, praeitis bei ateitis, tik suprantama per Kristų. Dovydaičio dėka, ateitininkijoje vyrauja pasauliečių apaštalavimo sąvoka, kad pasauliečiai turi integralų vaidmenį Kristaus kunigystėje Bažnyčioje ir plačioje katalikiškoje akcijoje. Ypatingas dėsnis dovydaičiškame ateitininkishkame mąstyme yra tai, kad modernusis mokslas neprieštarauja tikėjimui ir jis (Dovydaičis) pabrėžia mokslo svarbą. Dovydaičiui dvasia ir tikėjimo išpažinimas yra svarbesni už formą ir organizacinius įstatus. Jis taip pat pabrėžė krikščioniškojo ekumeniškumo reikšmę katalikams bei šventųjų svarbą katalikų tikėjime. (Girnius, J. *Pranas Dovydaičis*. 1975. p. 686–687).

Vėlyvasis Šalkauskis – GDS Šalkauskis, daug kuo panašus į Dovydaičį, pabrėždamas Evangelijos svarbą, Kristocentriškumo ar „Dievocentriškumo“ sąvoką, dvasios pergalę prieš formą ir pasauliečių apaštalavimo ypatingą svarbą. Apibūdinamas „vėlyvąjį“ Šalkauskį, Stasys Yla teigia, kad Šalkauskis užbaigė tuo, kuo Dovydaičis pradėjo... „Šalkauskis pavėlavo 26 metus ir grįžo prie Dovydaičio,“ (Aidai, 1967, Nr. 7, p. 288 ir Girnius, J. *Pranas Dovy-*

daitis, 1975. p. 483–484) Juk savo garsiajame straipsnyje „Trys pamatiniai klausimai“, Dovydaičis jau yra įsimylejęs Dievą – Kristų, pustrčio dešimtmečiu anksčiau už „vėlyvojo“ Šalkauskio GDS pasirodymą spaudoje. Idomus niuansas – Dovydaičis akcentavo Kristų, o Šalkauskis – Šventąją Dvasią. Abu kategoriškai statė Dievą į patį centrą.

Nagrinėdami istorinę ateitininkijos mąstymo raidą, matome, kad ateitininkijoje yra teikiami skirtingi metodai pažinti Dievą. Be ankstyvojo ir vėlyvojo Šalkauskio bei Dovydaičio, yra dar Maceina ir Girnius. Adelė Dirsyte savo gilia paprasta beribe meile Dievui ir artimui, ar tautiečiui, ar skriaudei, bei savo ypatingu pamaldumu suteikia ateitininkijai dar visai kitą, unikalią tikėjimo tradiciją.

Keturi pagrindiniai bruožai

Ar yra panašumų tarp šių skirtingų ateitininkų Dievo garbinimo bei pažinimo tradicijų? Taip. Visur ateitininkų filosofų bei ideologų mąstyme vis randami bent keturi pagrindiniai bruožai. Pirmas, visur yra tik viena ir ta pati Kristocentrinė pasaulėžiūra.

Dovydaičio trys didieji klausimai buvo „pamatiniai“ 1911 m., jie yra „pamatiniai“ dar ir dabar, ir bus pamatiniai, kol Kristus vėl sugrįš paskutinįją dieną.

Antra, tauta visuomet suprantama iš krikščioniškos perspektyvos, tad tauta yra pavaldi dar aukštesnei vertybei.

Trečia, visur ateitininkijoje yra dėmesys visuomenei – joje turime aktyviausiai reikštis ir ją gerinti, tobulinti.

Ketvirta, visada pabrėžiamas mokslo svarbumas, kuris ne tik ne-

prieštarauja tikėjimui, o praturtina mūsų kultūrą, kurią galop taikome Kristui.

Taigi ateitininkijoje nėra tik vienos monolitinės ideologijos! Joje randama daug skirtingų, bet vis tiek giminingų metodų bei tradicijų pažinti ir garbinti Šv. Trejybę, išreikšti, vykdyti ir aktyvinti katalikų tikėjimą.

Deja, kartais ateitininkija primiršta savo epistemologinį įvairumą. Iš to nesusipratimo kartais kyla ginčai ir trintis tarp ateitininkų. Ankstyvojo Šalkauskio inteligentiškumas bei elitiškumas kartais susikerta su vėlyvojo Šalkauskio universalumu, dirsytišku pamaldumu ir pasišventimu. Ankstyvojo Šalkauskio dvasioje kun. prof. Stasys Yla ir dr. Adolfas Damušis puoselėjo mintį, kad ateitininkija turi būti lietuvių visuomenės katalikų intelektualų bei vadų inkubatorius ir mokykla.

Mums reikia suprasti, kad visos šios skirtingos tradicijos ateitininkijoje yra kilnios bei vertingos ir praturtina mūsų sąjūdį. Bažnyčiai ištikimi, bet skirtingai Kristų ir Šv. Dvasią išpažįstantys, giliai tikintys krikščionys turėtų rasti savo prasmingą vietą ateitininkijoje. Ateitininkija nėra monolitinė organizacija! Ji turi būti dinamiškas katalikiškas sąjūdis, besiveržiąs į visas puses link Kristaus.

Galiausiai, analizuodami GDS reiškinį bei Šalkauskio raštus, matome, kad ateitininkų ideologija nėra užbaigta. Ji niekad nebus užbaigta, kol Kristus vėl nesugrįš. Pats „ankstyvasis“ Šalkauskis oficialiai parinko antraštę savo Ateitininkų ideologijos veikalui – *Ateitininkų ideologija paskutiniu laiku formavimosi vyksme* (Kaunas, 1933). Šios knygos pratarėje Šalkauskis teigia – „...ateitininkų... ideologija giliausioje savo esmėje ir išsivystyme nėra apribota nei į platumą, nei į gilumą, nei į aukštumą... ateitininkų... ideologija, atremta į katalikiškąją

pasaulėžiūrą... yra neišsėmiama savo turtingumu ir tolimesnės pažangos galimybėmis... yra reikalinga pritaikyti universalinę katalikų pasaulėžiūrą prie vietos ir laiko aplinkybių...“

Tad ateitininkai bei lietuviai katalikai, formuluojant bei pildant mūsų viziją ir veiklos strategiją XXI amžiuje, atkreipkime dėmesį į buvusias ateitininkų Dievo pažinimo ir veiklos tradicijas. Ypač pamąstykime „vėlyvojo“ Šalkauskio „Gyvosios Dvasios sąjūdžio“ reikšmę. Pamilkime Kristų ir Šventąją Dvasią, puoselėkime tą meilę ir įgyvendinkime ją gyva krikščioniška akcija bei veikla.

Panaudota literatūra

- Dambriūnas, L. *Aidai*. 1953 m., Nr. 3, 120 psl.
 Eretas, J. *Stasys Šalkauskis*, 1960.
 Girnius, J. *Pranas Dovydaičis*, 1975.
 Ivinskis, Z. „Ateitininkai“. *Šaltinis*. Nr. 7, 1970.
 Labanauskas, R. *XXI amžius*. Nr. 1, 2005.01.05, 10–11 psl.
 Maceina, A. „Kas yra ateitininkas“. *Ateitis*, Nr. 1, 1949.
 Maceina, A. „Šalkauskis kaip ateitininkas“. *Ateitis*. Nr. 3, 1949.
 Šalkauskis, S. „Gyvosios Dvasios reikalas“. *Tiesos kelias*. 1938, Nr. 2, 112–119 psl.
 Šalkauskis, S. „Gyvoji Dvasia“. *Tiesos kelias*. 1938 m., Nr. 5, 361–363 psl. Šalkauskis, S. „Degančios žirdys vienykitės!“ *Tiesos kelias*. 1938 m., Nr. 6, 419–421 psl.
 Šalkauskis, S. „Jaunuomenė ir Gyvoji Dvasia“. *Židinys*. 1938 m., Nr. 11, 499–513 psl.
 Šalkauskis, S. „Būkime Gyvosios Dvasios žmonės“. *XX amžius*. 1938 m., Nr. 125.
 Yla, St. *Ateitininkų vadovas*, 1960 m.
 Yla, St. „Kam buvo reikalingi ateitininkai“. *Draugas*. 1960 m., geg. 7, 4 psl.

Petras Vytenis Kisieliū, M.D.
 yra Šiaurės Amerikos Ateitininkų tarybos vicepirmininkas ir programos komisijos pirmininkas.

Aušra Bužėnaitė atlieka meninę programą kun. A. Lipniūno gimimo sukakties minėjimo metu.

Jono Kuprio nuotr.

Kunigas Alfonsas Lipniūnas

Atkelta iš 3 psl.

kaip išsilaikyti okupacinėje situacijoje, neprarasti proto, ypač gyvybių. Tokie pamokslai negalėjo patikti nei komunistams, nei naciams. Mes, studentai, bijodavom, kad jis gali įkliūti, būti suimtas. Deja, kunigas Lipniūnas nebuvo. Esu tikras, jei kas jį būtų perspėjęs, nebūtų paklauses. Toks jis buvo.

Kunigas Lipniūnas mums yra geras pavyzdys. Kad nuveiktum didelius darbus, nereikia ilgai gyventi. Jis gyveno tik 40 metų. Iš jų dvejus metus praleido koncentracijos stovykloje. Praėjo trumpą, bet labai prasmingą „kelį“ per 38 savo gyvenimo metus. Pati jaunystė. O ką jis nuveikė – šimtmečiais jo neužmirš katalikiškoji

Kunigas Lipniūnas mums yra geras pavyzdys. Kad nuveikti didelius darbus, nereikia ilgai gyventi.

Lietuva. Svarbu gyventi ne ilgai, o prasmingai.

Su kunigu Lipniūnu aš palaikiau artimą ryšį maždaug dvejus metus – nuo 1940 m. pradžios iki 1942 metų pradžios. Po to atsидėjau mokslui, norėjau greičiau baigti universitetą – rašiau diplominį darbą, ren-

giausi baigiamiesiems egzaminams. Baigęs universitetą 1942 m. gegužės gale, tuoj pat gavau tarnybą Šiauliuose ir rugpjūčio pabaigoje ten išvažiavau. Po gero pusmečio Gestapas suėmė kunigą Lipniūną ir ištremė į Stutthofio koncentracijos stovyklą. Tiek aš galiu papasakoti apie šį kilnų ir be maziausios abejonės, šventą kunigą. ☹